లాల్ పాల్" ముగ్గురూ కూడా అవమానింపబడివున్నారనే ఉద్ఘాటింపవచ్చును. ఎంచేత అంటే మన రాజ్యం "సెక్యులర్" రాజ్యం అని అంటున్నాం. ఆ కారణంగా హిందూమత సిద్ధాంతాన్ని తిరస్కరించి పారవెయ్యడమే కాకుండా, అవతల పాంచాల రాష్ట్రాన్ని ఇవతల వంగరాష్ట్రాన్ని ముక్కముక్కలుగా చేసి తుడిచిపెట్టాం. ఇక పై ముప్వురు వంచింపబడక, ఎంచబడ్డవారెలా కాగలరు? ఇంకా చెప్పుకుంటే సిగ్గు! సిగ్గు! కైలాసంనుండి బ్రహ్మదేశం దాకా పరిఢవిల్లిన తల్లి దేశపు పయట లాంఛనం, మేలిముసుగు శుభాంచలం, అమానుష కర్మకాండకు ఆహూతి అయిపోయినాయి!

ఏం జరిగినా చెప్పదగ్గ ఒక అంశం మాత్రం మిగిలివుంది! ఆనాడు మాకు పాఠాలంత చమత్కారంగా చెప్పి పాఠశాలయొక్క పరువు నిల్పిన ఆ ముగ్గురు పంతుళ్లూ నేటికీ కృపాచార్య, కృతవర్మ, అశ్వత్థామల్లాగు పొడగడుతూ వుంటారు నా కళ్ళకు! నిజంగాకూడా బ్రతికి బాగా వున్నారు!

....

అయితే మెట్రిక్యులేటు - లేకుంటె ఫేటు

ఇంగ్లీషు భాష మాట్లాడకూడదని శాసిస్తే అది పోవాలిగాని, అందాకా ఆనోటా ఆనోటా ఎల్లకాలం ఉద్ఘోషింపబడే ఒక పాత "ఎలొక్యూషన్" ఖండిక వుంది. అది ఏమా అంటే-"మెట్రిక్యులేషన్ ఎగ్జామినేషన్ ఈస్ ఎ గ్రేట్ బాదరేషన్, సో, ది స్టూడెంట్ పాపులేషన్ మస్టు గో బాక్ టు కల్టివేషన్, ది చీఫ్ ఆక్యుపేషన్ ఆఫ్ దిస్ నేషన్" అని.

ఆ పరీక్ష మరి 1908 తరువాతను వుండదని, ఆ యేడు కృతార్థులైతే కృతార్థులైనట్టు, లేకుంటే ఆ జట్టు జట్టు ఉచ్చుత్రాట నురోసుకునో, ఉత్తరాది మినార్‌నుండి ఉరికో ప్రాణాలు వదిలేయవలసి వుంటుందని పెద్ద పుకారు లేచిపోయింది.

ఇప్పుడు చూస్తానుగదా అడుగడుక్కి ప్రయివేటుగా మెట్రికుృలేషన్ పరీక్షకు వెడుతూ లుడుంగుమని పనసపిక్కల్లా యీవలకు అమ్మలక్కలు సయితం సఫలీకృతలై పడుతూనే వున్నారు. మరి ఎందుకు పుట్టిందో అప్పట్లో ఆ విపరీతపు వాక్కు! వెంటనే మా విద్యార్థి లోకంలో ఒకవిధమైన భీతి బయలుదేరింది. దానితోపాటు పిక్కేత ప్రారంభమైంది. ఒకడికీ నిద్రాహారాలు లేవు. "సబ్జెక్టు"లు చూదాస్తే బోలెడు. ఒక మేథమేటిక్సే వుండేది మూడిందాలుగా "అరిథ్‌మెటిక్" అని, "ఆల్జీబ్రా" అని, "అక్లిడ్" అని. మరి ఇంగ్లీషు అంటే నెస్‌ఫీల్డు నాలుగవ నెంబరు బుక్కు గొంతంట ఎగబీల్చి, ముక్కంట బుసకొట్టడ మన్నమాట. ఇంగ్లీషు హిస్టరీ అనేది వుండేది—రాతియుగం నుండి విక్టోరియారాణి యుగందాకా. తేదీల క్రమంగా తెగతెంపు లేకుండా ఒప్పజెప్పవలసిందే. అందులోనూ ఆ యేడు టెక్స్టు మార్కు హంటర్‌గారి విరచనమేమో. అతడు ఇంగ్లీషు భాషా వేత్త కావడంచేత దాని వాచా. బింకాలు పొంకాలు చరిత్రాంశ పాతాల్లోకి దూర్చి ఏ "నాథన్నో" "మీనన్నో" చెబుతూంటే మేం డిక్షనరీ చూసుకోవలసివచ్చేది. అంత నారికేళపాకంగా కనుపట్టేది అది. ఇక జాగ్రఫీ అనేది నేర్వడంలో ధ్రువతారనుండి పవమానపు గుండాల లోతుదాకా ఆయా సంగతులన్నీ వెళ్ళి పోవలసిందే. రసాయన శాస్త్రం, పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రం—వీటి

మాట చెప్పనక్కరనేలేదు. రెండూ రెండు కళ్ళల్లోను సూదులు గుచ్చుకు మరీ రుబ్బవలసినదే. తెలుగు తీసుకుంటే తెలుగు లోను, సంస్కృతం తీసుకుంటే సంస్కృతంలోను పండితులు మానుండి కోరే పరిజ్ఞానం అపారం. ఇన్నీ అతి "సీరియస్"గా సంధ్యవార్చినట్టు వార్చి, వడపోయవలసిందే. ఊరికే ఆషా మాషీగా ఈ రోజుల్లోలా, వృత్తివిద్యకు బంధుకోటిగా, పౌర శిక్షణకు మేటి సిబ్బందీగా తెలిసికోవలసినవి కావు. మరిన్నీ ఏ వొక్కటీ ఇంగ్లీషులో మాట్లాడాలి. ఇంగ్లీషులో జవాబు చెప్పాలి, తప్పు చెబితే ఛప్! ఇప్పుడేముంది? ఇప్పుడెలా మాట్లాడినా ఒకటే. ఇక పదిహేనేండ్లల్లో పోయే భాషే కాదా అని ఈసడింపు! అప్పు డలాకాదు. ఉపాధ్యాయుడు తిడితే ఇంగ్లీషులో తిట్టాలి; దీవిస్తే ఇంగ్లీషులో దీవించాలి.

పైని వివరించిన అంతటి కట్టుదిట్టపు చదువు చట్రమందు మా మనస్సులు బిగింపబడివున్నా, మేము అదంతా బిగింపు అని అనుకునేవాళ్ళము కాము. ఏదో ముందుకు గుఱ్ఱపు పరుగున పోతూవున్నాం అనే మా వూహ! మా ఎదురుగుండా అటునుండి ఇటు, ఇటునుండి అటు గోడల్ని నల్లబల్లలు జరుపుతూ, చెరుపుతూ ఆ చేష్టల్లో తమరు ధరించిన నల్లగౌనులు ఊపుకుంటూ ఎల్. టి. ప్యాసయిన మేధావంతులు, మేష్టర్లు సాక్షాత్కరించి వుంటే, మా అభిలాష అంతా ఆ యేడు తప్పకుండా ఆ మెట్రిక్యు లేషన్ పరీక్షలో ఎలాగో ఓలాగు జయభేరీ మోగించే దృష్టేగాని మరోదారి తీసిందే లేదు.

మాష్టర్లు అనడంతోనే జ్ఞాపకం వస్తూవున్నారు ఒక రొక్కరే! అందులోను ఆ యేడు పాఠం చెప్పిన ఓ కొందరు.

వారు ఇప్పుడు లేరు కాబట్టి, అనగా కీర్తిశేషులైనారు కాబట్టి పేర్లు చెప్పినా ఎవరూ వారిని "మీరా?" అని పలుకరించే వా రుండనేరరు. అందువల్లను చెబుతున్నాను.

ఒకరు శ్రీ వెదురుమూడి రామదాసుగారు, రెండోవారు శ్రీ శిష్టా గోపాలంగారు. మూడోవారు శ్రీ ఎన్. సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్‌గారు. వీరాసమయములో నాకు ముఖ్యంగా ఎందుకు జ్ఞాపకం వస్తూవున్నారు అంటే, మొదటి ఆయన ఇంగ్లీషు పాఠం చెప్పి చెప్పి, ఒకనాడో పద్యం వ్రాయింపించి, దాని తాత్పర్యం వ్రాయమన్నారు. అదే పద్యం తరువాత "పబ్లిక్ ఎగ్గామినేషన్" లో "పారాఫ్రేసు" చేయవలసినదని ప్రశ్న వచ్చింది. ఇక ఆయనను మెచ్చుకున్నాం. ఆ రోజున ఇంతా అంతా కాదు. అయితే మా తుది కృతార్థత దానిమీద ఆధారపడి వుండలేదు లేండి. ఆ యేడు తిరుగ పరీక్ష అంటూ ఒకటి ఏ కారణం చేతనో పెట్టారు. అప్పుడు మళ్ళా ఆలాంటి వీలైన ప్రశ్న రాలేదు. ఏదో వ్రాసి ఏలాగో ప్యాసయ్యాం అనుకోండి. దానికేం కాని ఆనాటి సందర్భం చూస్తే ఈ రామదాసుగా రన్నాయన సామాన్యుడుగాడు. ప్రవక్తలాంటివాడు అని అనిపించింది. రెండో ఆయనను గురించి నే వ్రాసే విశేషం, కేవలం వ్యక్తిగతం అనుకోండి. అయినా ఆయన ఉదార స్వభావం అందరి శిష్యులపట్ల ఆలాగే వుండేది. ఆల్జీబ్రా పేపరు ప్రిలిమినరీ పరీక్షకు "ఏన్సరు" చేస్తూ (ఎ+బి) (బి+సి) (సి+డి) అనడానికి సరాసరి (ఎ-బి) (బి-సి) (సి-డి) అని ఈక్వేషన్ వర్కు-చేసి యిచ్చేశాను. ఆయన పూర్తిగా సున్నచుట్టక పదింటికి ఎనిమిది మార్కులు యిస్తూ "ఏమోయి! ఇక్కడ

పొరబడ్డావా ?" అన్నారు. "కామోసు" అని ఆ పేపరు నా జేబులో కుక్కేసుకున్నాను. ఆయన కెంతో కృతజ్ఞత మనస్సులో చెప్పుకున్నాను. మూడో మేధావి ఎస్. సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ అన్న ఆయన అరవఅయినా, భూగోళపాఠం చెప్పడాన్ని బట్టో ఏమో అన్ని దేశాలు, అన్నిజాతులు తనకు సమానమె నన్నట్టు కనబడేవాడు. అప్పటికి ముప్పైఏళ్ళవాడయి వుంటాడు. టిప్—టోగా వుండేవాడు. ఆయన కాపురం మహానగరంలో ఏ కొట్లల్లోనో ఎవరికి తెలియనిచోటే కావచ్చును. కాని పాఠశాలకు రావడంలో మాత్రం ఎన్నో పుస్తకాలతోటి. బారెడు బారెడు మ్యాపులతోటి వచ్చేవాడు. అన్ని పుస్తకాలు గిల్టు అక్షరాల అట్టలవే. అన్ని మ్యాపులు ధగధగమనిపోతూ, చూపుడు బెత్తాన్ని ప్రతిఫలింపజేసేవే. మేము ఆ పాఠశాలలో ఆ క్రితం రెండేండ్లు ఎన్నడూ అలాంటి పుస్తకాలనుగాని, పటాల్నిగాని చూడలేదనుకోండి. "వీటికోసమైనా మెట్రిక్యులేషన్ చదవాలి" అని అనిపించింది మా కందరికీ!

ఇలావుండగా ఏంచేశాడూ ఆయన ఒకరోజున ? "ఫిలిప్స మాడరన్ స్కూలు ఎట్లాస్" అని ఒక పెద్ద పుస్తకము విప్పి చూపించాడు. పోల్‌స్టాల్, పొలినీషియా, యురేనస్, యురేషియా ఐసో థెర్మల్‌లైన్సు, ఐసో బారిక్‌లైన్సు, ఒరుగ్వే, పెరుగ్వే, ఈక్వినాక్సు, ఈక్వేటర్ మున్నైన యావత్తు ఖగోళ ధర్మాలు, ఖనిజ మర్మాలు, ఇలా అక్కడక్కడ పుటలు త్రిప్పి చూపించాడు. మా రెండుకళ్ళు విప్పార ఆహొ త్తంవంక చూస్తూ "ఎంతుంటుందండి ఖరీదు ?" అన్నాను. అంటే రూ 2-0-6 అన్నాడు ఆయన.

పై అర్ధణా తపాల ఖర్చుగావును అని వెంటనే రెండురూపాయల అర్ధణా ఇచ్చివేసి ఆ అట్లాస్ కొనేశాను నేను. మరికొందరూ కొన్నారు మర్నాడు, మఱోనాడు! కొనకుండా ఎట్లా వుండగలరు? అది కొంటేనేగాని పరీక్ష ప్యాసుకామేమో అని కొందరి వూహ! కొందరి వూహ మేష్టారు సంతోషిస్తారని! కొందరి వూహ అందలి చిత్రాతిచిత్రాలు చూస్తే జగత్తంతా చుట్టేసి వచ్చినట్టే అని!

ఆ అయ్యవారి రూపురేఖలు నశించిపోయినా ఆయన కొనిపించిన—లేక నేను ఆయనమూలంగా కొనుక్కున్న ఎట్లాస్ పుటలు ఇప్పటికీ వున్నాయి నావద్ద. ఆలా ముట్టుకుంటే ముక్కలుముక్కలుగా విరిగిపోతున్నాయి. పొడి అయి పోతున్నాయి. ఎంతకాలం జాగ్రత్త పెట్టగలనో చెప్పలేకుండా వున్నాను వాటిని. దానిమీద నేను వ్రాసికొన్న నాపేరు, నే తీసి కొన్న ఖరీదుకూడా చెరిగిపోతున్నాయి. కాని ఆ అంకెలు, అక్షరాలూ చెరిగిపోతేనేం, ఆ పుటలు, పటాలు చిరిగిపోతేనేం, అట్టకు అట్టకు మధ్య ఖాళీ భూగోళ ఖగోళాలమధ్యను గల అవకాశాన్ని నిరూపించేటప్పుడు!

ఆ ఖాళీగుండా నేడు నేను చూస్తూంటే నాడు మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు నాతో కూర్చున్న ఏకలవ్యులు, రాబర్టుబ్రూసులు, కచులు, కుశలవులు, మహమ్మద్ గజినీలు ఎందరెందరో కానవస్తున్నారు.

"ఒరేవ్! నీవు పేపరు వ్రాయగల్గినా, వ్రాయలేక పోయినా ఇచ్చిన టైమ్ అయిపోయేదాకా సీటుమీదే కూర్చుని పదేపదే తిరగేసి దిద్దుకో" అని తండ్రి చెప్పి పరీక్షకు పంపితే

కుఱ్ఱవాడు "కాసబియాంకా" లా ఆలాగే వుండిపోయాడు అయితే వానిలా వినిపని విషాదాంతం కాకుండా తండ్రివచ్చి టైము కాగానే తన కుమారుని తీసికొని వెళ్ళిపోయినాడు రోడ్డు పొడుగుతా, వచ్చిన ప్రశ్నలు, వాటిక్రింద పెట్టిన కొడుకు సిరా గీతలు పరకాయిస్తూ.

రిటైర్డు ఆఫీసరు తన కడగొట్టు మనుమడితో "వారేవ్! నీవు మొదటియేడు యీ పరీక్ష మీ అన్నల్లా ప్యాసుకాకపోతే పరపతి పుట్టదురానీకు అనేలో రోజూ ఆ పిల్లడు పశుపతి దేవాలయము వెళ్ళి తన పరీక్ష ప్యాసు చేయించమని మ్రొక్కేవాడు.

కొందరు పిల్లల తండ్రులుకూడా పరీక్షకు కూర్చున్న వారున్నారు. మరికొందరు ఉద్యోగాలమధ్య సెలవుపెట్టి "యిందులో జయమందితే తరువాత ప్రొమోషన్ అవుతుం"దని దీక్షగా తెల్లవార్లూ కిరోసిన్ తగలవేసిన వాళ్ళున్నారు.

ఇందర్నీ దిగతుడిచి, తానెల్లా అయినా ఆ సంవత్సరం ప్యాసయి తీరతాడని పట్టుపట్టి ప్రతీ రైల్వే ప్లాట్‌ఫారమ్ పాకేజీపెట్టెమీద, ప్రతీ పడవలరేవులోని బస్తా మూటమీద పుస్తకంతో కాయలు కాచిన తన హస్తాన్ని చూపుతూ, విధి విరామం లేకుండా చదివిన పిచ్చివాలకపు వ్యక్తి, తల్లిదండ్రులతో సంబంధం లేనివాడు, సంసారం లేనివాడు మరో అతను వున్నాడు.

వివరించడమంటూ వస్తే బహుసంఖ్యాకులు ఆ సంవత్సరం ఆ పరీక్షకు చదివి కూర్చున్నవాళ్లున్నారు. ఇంతమంది జయంపొందారా అంటే గెజెట్ చూడాలి! మనుష్యుల్ని చూపలేం!

ఆ రోజుల్లో మేం ఫోటోలు తీయించుకోవడం ఎరుగము. ఇప్పుడు తీయించుకుందామా అంటే మా అందరి తలలూ నెరిసి పోయినాయి. కొందరికైనా పళ్ళూడిపోయినాయి. ఎందరో కాలం చేశారు. అమృతహస్తులు! అజాతశత్రులు! ఆజానుబాహులు!

* "Matriculate or no matriculate.
All succumb to the same fate;
Especially to-day in this Madras State.
Alas, no rice, no sugar,
No brinjai, no betelnut;
Don't you drive your chariot.
My lad! along the same rut."

* షరా :—చుక్కగుర్తుగల ఇంగ్లీషు ముక్కలు నావాణి నుండి స్వయంగా వెలువడ్డాయి. తప్పులు లేవని ఏ "బర్కు"కో కట్టబెట్టేరు కనుక!

....

శూన్యాకాశ విచింతనం

నేను లోగడ వ్రాసిన వ్యాసాల్లో 1899, 1902, 1903 మున్నగు సంవత్సరాలను గురించి పేర్కొని వుంటినా, ఎక్కడైనా ఆ విశేషం నా పూరా జ్ఞాపక శక్తి మీద ఆధారపడి వుండలేదని పాఠకులు తెలిసికొందురు గాక; కొంతవరకూ వారూ వీరూ అనుకొన్న దాన్ని బట్టి, కొంతవరకూ ఊహావేశాన్ని బట్టి నా వాక్కుకు ఊతం యిచ్చి రచించివున్నాను.

సరిగ్గా మా వాళ్ళు నాకు అక్షరాభ్యాసం చేసి ఉంటే దుర్ముఖి నామ సంవత్సర మార్గశిర బహుళ అమావాస్యనాడు